

Zdravko Petrović

KAKO SE KALIO TEOFIL PANČIĆ

(Teofil Pančić: *Stanica fantomskih vozova*, Kulturni centar Novog Sada, Novi Sad, 2011)

Kao neumorni hroničar naše svakodnevice, ponekad nadmoćni sveznajući cinik, ponekad dobrodušno zakeralo, uvek „urnebesno duhovit i zastrašujuće obrazovan“ – kako ga, verovatno najpreciznije, opisuje Ivan Milenković – Teofil Pančić već gotovo dve decenije objavljuje tekstove (kolumne, eseje, književne kritike) u mnogobrojnim štampanim i elektronskim medijima svih bivših jugoslovenskih republika. Odavno se ukazala nasušna potreba da se Pančićevi novinski tekstovi, iako su bezbedno pohranjeni u lako dostupnim arhivama mnogobrojnih medija, preštampanjavaju u knjige. Nije neuobičajeno da se rado čitani novinski tekstovi objavljuju u posebnim izdanjima, ali ipak je dvocifren broj knjiga jednog kolumniste kuriozitet i u mnogo većim sredinama od naše. Budući da Pančić nikada nije bio samo bezlični *izvođač novinarskih radova*, impozantan zbir njegovih tematski raznovrsnih tekstova predstavlja veoma preciznu vivisekciju postjugoslovenskih društava, koja umnogome prevazilazi skućeni pogled običnog hroničara.

Stanica fantomskih vozova je već četrnaesta Pančićeva knjiga, kojoj prethodi svega nekoliko dana „starija“ *Plavušina dilema*. Ove *blizne* knjige ipak su potpuno različite. Dok *Plavušina dilema*, koju sačinjavaju uglavnom političke kolumne pisane za „Peščanik“, predstavlja direktnog potomka sada već kulturnih, u našoj svesti uvek *slatko subverzivnih, Urbanih Bušmana, Stanica fantomskih vozova* svog prethodnika ima jedino u *Osobenim znacima*, do sada najličnijoj Pančićevoj knjizi. Tim dvema knjigama zajednički je nešto naglašeniji autobiografski diskurs, što im daje posebno mesto u okviru celokupnog autorovog opusa. Uz nekoliko tekstova koji predstavljaju prepoznatljive obrasce Pančićevih kolumni, najveći deo *Stanice*... čine eseji o pozorištu, književnosti, kinematografiji, eks-jugoslovenskoj i srpskoj muzičkoj sceni, uključujući i lične ispovesti koje bi se mogle okarakterisati kao autobiografske, čak i autopoetičke, priče-eseji. Naći će se tu i reportaža, putopisnih eseja, prikriivenih panegirika velikanima srpskog glumišta i novinarstva. Konačno, značajan deo ove knjige čine tekstovi o raznovrsnim vidovima (sup)kulturnog i umetničkog izražavanja (o stripovima, novosadskoj neoavangardi, dokumentarnim filmovima), koji, uz pomenute autorove kolumne i književne kritike, predstavljaju značajan doprinos borbi za kulturnu i ideološku dekontaminaciju.

Šta to čini da mu toliko verujemo, bilo da je reč o njegovim kolumnama, esejima ili književnim kritikama? Pre svega, budući da je uvek izvanredno obavešten – jer, čitamo na jednom mestu u knjizi, neupućenost neminovno dovodi do kultur-fašizma – gotovo da nema oblasti iz kulture o kojoj ne piše, uverljivo i kompetentno, demaskirajući razne vidove mediokritetskog pevanja i mišljenja, i otkrivajući autentične umetnike iz različitih kulturnih

miljea, često skrajnute upravo usled plime osrednjosti i *japizacije* kulture. Pored toga, Pančić se ne libi da pokaže svoju erudiciju, što odlično pristaje ne samo uz njegovu ulogu nepristrasnog komentatora (ovu bi sintagmu, bez sumnje, Pančić napisao velikim slovima), nego i uz nešto lagodniju poziciju novinske književne kritike, koja sebi dozvoljava slobodniji jezik, lišen uštogljenosti i gotovo nužne suvoparnosti akademskog diskursa. On se tako neće ustezati da, primera radi, Sterijinog pokondirenog Ružičića nazove „freelance hoštaplerom“, ili da ga uporedi sa Sir Oliverom, poznatim (anti)junakom iz stripa „Alan Ford“ (videti „Ružičić forever“). To je duhovito i lucidno tumačenje jednog lika iz klasične srpske drame, ma koliko da ima onih koji bi se namrštili nad ovom sablažnjivom *transsemiotičkom* paralelom. Čak i eruditna mašinerija u ponekad *konstantinovićevski* dugim rečenicama – paradoksalno – ne remeti prepoznatljivu lakoću izražavanja ovog pronicljivog književnog kritičara i kolumniste.

U neobičnom i vrlo dopadljivom predgovoru ovoj knjizi, Vladimir Pištalo naziva Pančića „esejistom mekog srca“. U redu, ali za razliku od Pančića-esejiste, onaj manje *srčani* Pančić-kolumnista ume da bude veoma surov, nepoštedan u osudi raznoraznih *nuspojava* (na nesreću onih „srećno“ izabраниh za potrebe njegove kolumne, dovoljna je bila jedna njihova nesuvisla rečenica, jedna nepažljiva izjava, pa da Pančić tim povodom napiše čitav traktat o „kao plastična boca“ neuništivoj Gluposti). Ipak, ovo nije knjiga kolumni o dnevno-političkim dešavanjima, već zbirka probranih eseja, kojima je zajedničko, ako izuzmemo nekoliko tekstova, to što govore o autorovom „sentimentalnom vaspitanju“, tačnije o odrastanju uz ono najbolje što je Jugoslavija imala – muziku i književnost sedamdesetih i osamdesetih. Ti nanosi sentimentalnog u pojedinim esejima prirodan su odraz sećanja na jedan mnogostruko kvalitetniji i bezbrižniji život u osamdesetim, iako je Pančić prema Jugoslaviji umereno, gotovo obazrivo nostalgičan, i svakako je imun na neumerene glorifikacije i često patetične invokacije bolje i lepše jugoslovenske prošlosti. Jugoslavija je kod Pančića, u ovoj knjizi pogotovo, pre svega zemlja u kojoj su, u doba njegovog odrastanja, tek osvojene umetničke slobode, u rasponu od muzičkog do književnog izraza, bile dovoljne za gotovo sve intelektualne preokupacije jednog tinejdžera koji je imao sreće da oblikuje svoj muzički ukus uz tek formirane „Pankrte“, da prati rađanje i sazrevanje panka od riječke do novosadske alternativne scene, da čita prve prevode „Alana Forda“ na (srpsko)hrvatski, da inteligenciju oštiri uz *montipajtonovski* humor. Međutim, Pančić istovremeno razbija iluzije o „zlatnim osamdesetim“ i razobličava mnoga druga opšta mesta *Yu-mitologije*, ukazujući, između ostalog, i na to kako je od alternativnih muzičkih pravaca i supkulturnih izraza u mnogim sferama umetnosti došlo do njihove transformacije, tačnije transformacije pojedinih njihovih gurua, u mejnstrim, u biznis, u konfekciju. (Onda ne treba da čudi što je ta nikad dočekana renesansa *novog vala* učinila osamdesete mitskim, a njihove istinske ikone samoniklim genijima koji su u sivilu socijalizma stvarali besmrtnu Umetnost.) Tako nam *Stanica fantomskih vozova* otkriva kako izgleda kada o Jugoslaviji piše neko ko je rođen u Makedoniji, najranije detinjstvo proveo na jugu Srbije, sedamdesete i osamdesete proživio u Zagrebu, *pankerisao* po Sloveniji i Istri, a praznike i raspuste provodio po raznim vojvođanskim *tvín piksovima*. I tako sve do kobnih i krvavih *godina raspleta*.

Posebno zanimljivu celinu ove knjige čine njena dva poslednja dela, sačinjena od tekstova u kojima je najizraženiji autobiografski diksurs, a najsličniji su onim tekstovima koje je

autor u prethodnoj knjizi nazvao „intimizmima“. Iako nisu dosegle toplinu priče „Švapska kuća“ iz *Osobnih znaka*, ove duboko lične ispovesti („Ključ“, „Dom, sve dalje“, „Prah mišarskih vremena“), predstavljaju čiste prozne celine. To su setne i nepatetične pripovesti, prožete snažnim osećanjem bezdomnosti kao lajtmotivom. Kao oficirsko dete – a to je još jedno opšte mesto u biografijama mnogih koji će obeležiti kulturni i intelektualni život osamdesetih i potonjih godina, i gotovo da narasta do simbola – Pančić je živeo u mnogo domova, od kojih je samo jedan značio „biti kod kuće“, u gotovo svim republikama bivše SFRJ, predestiniran da po krvavom raspadu jedne države svojim iskrenim i nenametljivim kosmopolitizmom postane spona između mnogobrojnih novinskih redakcija u šest novih država, na šest jezika.

Jedini rat koji je vodio jeste onaj s „Mrtvim Rečima“. S tim u vezi, zanimljivo je na kraju pročitati i nekoliko autopoeitičkih iskaza, inače retkih u Pančićevim tekstovima. U poslednjem tekstu u knjizi, on govori o tom „ratu s Mrtvim Rečima“ (što je i naslov tog eseja), odnosno o svojoj neprestanoj borbi protiv okoštalog jezika, anesteziiranog opštim mestima i sterilnim klišeima novinarskog i svakog drugog žargona: „Moj se srećno pronađeni instrument zove tastatura, i retko prođe dan a da na njoj ne održim koncert, ili makar probu. Šta ja znam, kažu ljudi da je to što radim takođe jedna permanentna stilska vežba, a da se moj stil prepozna i 'vezanih očiju', bez potpisa autora. Pa dobro, ne bi valjalo da je drugačije, živa je istina da me ni kao čitaoca ni kao pisca ne zanimaju sivilo, prosek, konfekcija, neosob(e)nost, mrtvozorništvo, mrtvo puvanje, mrtva straža na braniku Opštih Mesta. [...] Navadio [sam se] na uživanje u razbijanju ritualnih jezičkih kanona, tih Dnevnih Zapovesti mišljenja, a dok sam dorastao da i sam napišem ponešto što bi možda i neko drugi poželeo da pročita, taj je prašnjavi fundus Mrtvih Reči već polako odlazio u starinaricu, ali ne da bi ustupio mesto slobodi igre i kreativnosti [...] nego novoj kolekciji Dnevnih Zapovesti. [...] Bio je to novi, u neku ruku isti, a opet još strašniji, kobniji, opasniji, morbidniji Svet Zadatih Pojmova, ozračeni grobnim zadahom, i moje je pisanje odrastalo i sazrevalo u teškom, muškom rvanju s njim, u borbi za pravo da ostanem nekontaminiran njime, da sačuvam svoj jezik, jer je to jedina popudbina koju mi niko ne može oduzeti; [...] sve drugo su mi već oduzeli, ceo materijalni prtljag mog dotadašnjeg dvadeset i šestogodišnjeg života ostao je Negde Drugde, i ja sam te prelomne 1991. godine stupio u svoj novi život go i rasterećen, sa jezikom kao jedinim sačuvanim prtljagom, kao jedinim dokazom mog identiteta, kontinuiteta mog postojanja na Zemlji.“

Stanica fantomskih vozova, koja se može čitati paralelno uz knjigu *Osobeni znaci*, pokaže, uz već manje-više poznate autorove kolumne, književne, muzičke i pozorišne kritike, i jednog *privatnog* Pančića: njegovo intelektualno sazrevanje uz muziku i pozorište, njegovu mladalačku lektiru, kako se kalio uz novinske tekstove Bogdana Tirnanića i Igora Mandića, njegove muzičke afinitete (od Peti Smit na Egzitu do Zvonka Bogdana na tamburaškom festivalu u Deronju), potom i njegove intimne ispovesti. Pod jednom, kod njega prilično rastegljivom, žanrovskom odrednicom (novinskog) eseja, putopisa ili reportaže, a zapravo vešto ih kombinujući, Teofil Pančić će ispričati nekoliko divnih i jedinstvenih priča o velikim umetnicima, o nekim važnim i nekim običnim ljudima, o panku i tamburašima, o prestonicama i palankama – uvek u svom prepoznatljivom i autentičnom stilu, u ovoj knjizi bliži literaturi nego novinskom tekstu. I u tome je svakako njena najveća vrednost.